

Franckesche Stiftungen zu Halle

Pauli Manutii Epistolarum Libri XII

Manuzio, Paolo

Lipsiæ, Apud Johann. Herebord. Klosium, Anno 1707.

VD18 11417161

M. Iac. Thomasius Lectori Benevolo S.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:hbz:ha33-1-198567

M. JAC. THOMASII

Lectori Benevolo S.

Quemadmodum variae sunt scribendi facies, sic ambigi non potest, quin peculiaris singulis praecepta debeantur atque observationes. Licet enim universas quaedam moderentur communes regulae: tamen, ubi ad ea, quae cuique sunt generi propria, perventum est, alia profecto sunt, quae (ut pedestris modò sermonis vulgarissimas partes attingam,) deceant epistolam, alia, quae orationem, alia quae historiam, alia quae disputationem. Cumque olim & consuetudo vigerit, gravissimarum rerum argumenta dialogis convestiendi, (quod è graecis fecit Plato, è latinis Cicero, quem imitati superiore seculo Bembo, Sadoletus, Alcyonius, alii desitum tot seculis illam scribendi rationem revocare sunt conati,) habent artificium suum quoque Dialogi, quod peculiari complexu libro Carolus Sigonius, praefatione ad Johannem Moronum Cardinalem, non dubitavit rem difficilem ac multis partibus impeditam pronunciare. Ut necesse sit eos maximopere falli, qui existimant,

M. JACOBUS THOMASIVS

mant, unâ fideiâ dealbari posse non duos, sed quatuor aut quinque parietes, h. e. generalium aliquot præceptionum notitiâ & usu comparari posse quidvis scribendi facultatem, siue mediteris epistolam, siue orationem, siue historiam, siue disputationem, siue etiam dialogum. Quod ita de præceptis dictum est, ad autores quoque trahi debet, quos in uno quoque genere imitandos proponere consultum est. Neque enim epistolæ Ciceronis historicum tibi stilum formabunt, neque te Cornelius Nepos docebit, quemadmodum scribere oporteat Epistolam. Suus cuique generi quærendus est autor, siquidem pervidere velis ea, quæ speciem quamvis constituunt, à cæterisque discriminant. Jam cum, quæ discimus, in usum nostrorum temporum discamus, non eorum, quæ jam diu præterierunt atque abolita sunt: circumspiciendum est, quanam latinè scribendi ratio præ cæteris ævo sit nostro accommodata. Ea verò maximè disputationum est, & epistolarum atque orationum. Nam historias paucissimi scribunt; dialogos, ad eam quidem figuram, de quâ paulò ante dicebamus, etiam pauciores. At nemo facile est eruditorem, cui non aliquando scribenda veniat disputatio, aut exaranda epistola, aut habenda etiam ad concionem oratio. Ac disputationes quidem & controversiæ literariæ, ut quas magis commendet nuda veritas, quàm ex Rhetorum

LECTORI.

rum lecythis petiti colores, affectuum autem alliti quidam succi etiam dedecorent, non solent magnoperè cenferi mellitis, ut Petronius vocat, verborum globulis, illoque dictorum sesamo & papavere. Ex quo relinquitur, ut in usum Epistolarum præcipuè & Orationum adeundi sint juvenibus facundiæ magistri. Porro, quod ad orationes attinet, si præsentis ævi opportunitates, Rerumque publicarum formas hodiernas respicimus, in novas etiam hîc limitum angustias contractum est eloquentiæ regnum. Cum enim rarissimæ sint apud nos, ac veriùs nullæ Democratix: cessant videlicet Orationum illarum genera, quæ apud Græcos olim & Romanos, quam diu dicendorum in iudiciis ac deliberationibus publicis suffragiorum jus penes populum fuit, frequentissimæ numerabantur. Sic foro expulsa eloquentia Oratoria qualemcunque receptum sibi quæsit in Aulis ferè ac Scholis, ubi duobus causarum orbata generibus, deliberativo ac judiciali, quò solitudinem demonstravi (nam hoc unum ex illâ clade reliquum erat ipsi, aliquâ ex parte vindicaret, didascalicum, ut vocant, illi sociavit, ita distributis operis, ut Aulas imprimis demonstrativum occuparet, Scholas ac Tempia didascalicum. Temperare mihi non possum, quin firmandis iis, quæ disserui, sententiam quoque summi hâc in arte doctoris ad-

M. JAC. THOMASIUS

scribam Mureti a) : Hodie, inquit, si verum
amamus, omnis propè usus eloquentiæ præterquam
in scribendis epistolis, ita de medio sublatus est,
ut nec vola, nec vestigium appareat. Domina-
batur olim in judiciis, regnabat in consultationi-
bus: vincebat ferè ea causa, quæ eloquentiorem
Patronum nacta erat.

Sed hæc priùs fuère, nunc recondita
(ut de Phaselo ait Catullus,)
Senet quiete.

Judicia, Romæ saltem, ita exercentur, ut in his
nullus planè locus eloquentiæ sit. In Deliberationi-
bus de magnis & seriis rebus, quid quisque dicat,
non quàm ornatè dicat, attenditur. Rectè omninò
neque enim negari potest: sed tamen isto modo ma-
gna disertis hominibus subtracta materia est. Elo-
quentia quasi ætatis beneficio immunitatem conse-
cuta, jussa est oblectare se in his nostris scholasticis
ac pulverulentis disputationibus, in sacris concioni-
bus, quæ ad populum habentur, & interdum in
gratulationibus, quæ fiunt ad principes, aut in eo-
rum funeribus exornandis. Ita ex illis tribus Ari-
stotelis dicendi generibus solum epidicticon, quod
olim minimi pretii habebatur, in usu relictum est.
Mansit tamen illud, ut qui bene, id est tum disertè,
tum prudenter & ad res ad personas, ad tempora
accommodatè epistolam scribunt, facillimè ad inti-
mam Principum familiaritatem perveniant, & ad
maxi-

a) è Volum. II. Orat. 16. p. m. 131. 132.

LECTORI.

maximarum rerum tractationem adhibeantur, maximis plerumque honoribus augeantur. Ex his Mureti verbis ultimis simul intelligas, Epistolæ, quàm Orationis usum esse magis illustrem. Ut haud dubiè potior esse cura debeat Epistolarum. Addo etiam prior, cùm haud paulò faciliùs sit epistolam effundere, quàm Orationem; à facilioribus autem ordiri quamcumque disciplinam svadeat ratio. De familiari loquor Epistolâ, quæ cùm speciem quandam quotidiani præ se ferat ac domestici & extemporanei colloquii, certè ad gravitatem atque altitudinem orationis publicæ non assurgit. Et licebit tamen ipsis scribendis Epistolis paulatim, quasque aliud agendo proficere ad facultatem haud mediocrem meditandarum orationum. Est enim quoddam Epistolæ genus familiari sublimiùs incedens, quod quia & argumento, & inventionem, ipsoque dicendi filo quàm proximè distat, à justâ oratione, non peccabit, qui *λογειδὲς* appellaverit. Atque ~~que~~ in hoc ordine illud valere concesserim, quod nimis inconsideratè ad omnem cujusquemodi Epistolam absque omni discrimine, rapiunt nonnulli, ut Epistolas tales ex causarum vulgatis generibus, quæ alioqui solent orationibus assignari, distingvas. Ergò eloquentiæ studiosus à familiari Epistolâ ad alteram illam sublimioris habitûs, ab hac ad orationem

M. JAC. THOMASIUS

tionem sciat sibi promovendos esse pedes. Jam cum omninò sit ab Epistolâ ducendum initium, cujusnam auctoris exemplum primò proponemus tironi nostro, prisca an recentioris? Locum quæstioni fecit his in literis eruditio præsentis ac superioris ævi. Nam illâ ætate, cujus barbariem ac stribliginem in Epistolis obscurorum virorum facete expressit amœnissimi Eques ingenii Ulricus Huttenus, (hunc enim autorem esse ridiculi operis certâ fide exploratum habemus,) ambigi non potuit, quin ad veterum felicia vestigia unice respiciendum fuerit infantiam seculi exuere cogitantibus. Illicò autem eorum, qui rectè saperent, oculos in se convertit nepotum Romuli disertissimus Cicero. Sed qui hunc ita intuerentur, ut nec temporum suorum, nec mutata in meliùs religionis rationem haberent, nimio componendi se ad ejus exemplum studio sunt eò abrepti, ut illa quoque facerent sua, quæ certum est Ciceronem ipsum, si in aliam Reip. faciem, melioresque sacrorum ritûs incidisset, pro suâ prudentiâ fuisse abjecturum. Nempe solent agnasci virtutibus vitia, patetque errori non modò in defectum locus, sed in excessum quoque. Ergò quasi Roma superioris seculi per tot ætatum intervalla retinisset eandem faciem, quam Consule habuisset. Cicerone, Patres conscripti in Orationibus appellati sunt, Senatûs, Populique autoritas incla-

LECTORI.

inclamata, Prætorum jus, Tribunorum intercessio somniata. Ubi verò ad explicandas res Christianæ religioni proprias foret perventum, pro fide persuasio, pro Angelo Genius, pro Spiritu Sancto divinæ mentis aura, pro baptismo lavacrum, pro excommunicatione aquæ & ignis interdicti pœna, & sexcenta id genus dici cœpta sunt: non aliam ob causam, quàm quia vel Ecclesiasticæ voces in scriptis Tullii non legerentur, vel priscis vocabulis ignotum Ciceroni, cui videlicet res ipsa fuerit inaudita, sensum intulisset religio Christiana. Neque hoc satis: tùm demùm Ciceronianæ dictionis puritas elucere credita fuit, si quis Herculem jurare aut Deum Fidium, pro Deo Deos immortales testari, pro Patre cœlesti Jovem, pro Christo Apollinem forte, pro Spiritu Sancto Mercurium invocare per manifestam sanctæ fidei maculam didicisset. Hæc talia cùm sibi Christophorus permisisset Longolius, ac prætereà centonum è Cicerone consuendorum peritissimus esset artifex, pro germano Ciceronis foetu à nonnullis habitus est. Qui justam imitandi rationem acutiùs inspexisse, similem quidem eum Ciceroni sunt fassi, sed ut simiam homini, non ut filium parenti. Atque hi Ciceronis in exemplum trahendi haud paulò meliorem viam repererunt, quæ videlicet eloquentissimi hominis imaginem ita repræsentaret, ut illæ, de quibus

a 5 dictum

M. JAC. THOMASII.

dictum est, reprehensiones abessent. Sic evenit, ut eorum, qui se Ciceronianos poni velent, duplex emergeret natio: altera, in quâ Longolium velut principem collocavimus, altera, quæ à nævis Longolianis stilum subducere. Atque hoc scribentium genus non dubitem præ ipso etiam Cicerone commendare cupidæ latini sermonis juventuti, à quo scilicet legendi ducatur initium: cùm & difficilior ætati sit imperitæ Cicero, & à nostris moribus remotior.

Est autem in hoc ordine præclarus Paulo Manutio locus, cujus Epistolarum editionem hanc integerrimo viro, de quæ re librariâ meritissimo Bibliopolæ Christiano Kirchnero, Lector humanissime, debes. Certè quàm à Longolio dissentiat, quamque Ciceronis imitandi rationem prætulit, ipse scriptâ ad Stephanum Saulium Epistolâ *b)* exponit. Quanquam autem ejus hoc de Longolio judicium vituperat Rogerius Aschamus *c)*: tamen Longolium facile sit, si hoc agatur, pluribus nec ratione gravi carentibus eruditorum calculis condemnare, dedimusque hanc in rem inter elogia eloquentiæ Manutianæ testimonium Andreæ Schotti, in veterum pariter ac juniorum scriptis versatissimi viri, qui haud obscure Manutium docet Longolio anteferrî.

Quam-

b) Lib. I. Epist. 4 *c)* lib. I. Epist. I. p. 19.

LECTORI.

Quamobrem nec magnoperè nos movet Casparis Scioppij, hominis maledicentiâ quàm probitate, supercilio pædagogico quàm solidâ sapientiâ celebrioris censura, quâ reprehendit d) inter alia, quòd *damnum pati*, quòd *ingrati-
tudinis* vocabulum apud nostrum legatur, & hoc oscitantæ ejus & dormitationi tribuit. Quamobrem obsecro? Quoniam, inquit e), *genus hoc idiomatici latino adversatur, & ex idiomate Hetrusca sive Italica lingua, quæ hodiè in usu est peti-
tum videtur. Ceterùm Latinorum idioma, ut veteres Grammatici vocant, sive propria consuetudo, facere, capere, vel accipere damnum, aut affici sive augeri damno postulat. Ingratitudinis autem vocabulum æquè ut gratitudinis nunquam, è Ciceronis calamo effluxisse, passim observant eruditi, cum ipsi magis placet gratum & ingratum animum dici, aut græco verbo ἀχαριστία f). Quid nos ad hanc accusationem Criticam respondebimus pro Manutio? Nempe tristissimos esse Orbili-
os, qui ubi audierint inusitatam aliquam Ciceroni aut dictionem, aut vocum duarum plurimumve junctarum, temperare sibi non possunt, quin statim ferulam expediant. Itane Ciceroni dicere licuit pati dolorem, injuriam, servitutem: nobis ad hanc similitudinem non licebit dicere, pati damnum?*

d) judic. de stil. histor. p. 70. e) ibid. p. 85.

f) Vid. Voss. de vir. serm. p. 68.

damnum magnitudinem in ore habemus & amplitudinem, à magno & amplo deducta substantiva: cur non & gratitudinem atque ingratitudinem à grato & ingrato? nisi fortasse, ut jocos Scaligeri g) huc afferamus, à gratitudinis vocabulo idè est abstinendum, quia res ipsa non reperitur in animis mortalium. Transeat lepor. Per hos Ludimagistros vapulabit, quisquis *passionem* Christi dixerit. Nec injuriâ. *Passionem* enim nullibi dixit Cicero, semel iterumque *perpesionem*. Quid istis hominibus facias, qui de imitatione veterum sic sentiunt, nullam ut probent, nisi abjectissimè sit servilis? Nos verò pluris illud facimus Manutii consilium ingenuum, quod sic ad faciem se Ciceronianæ locutionis instruit, ut nec aliorum voces aut formulas planè refugiat. Neque hoc oscitantia cum Scioppio damus, sed iudicio. Quod utinam vir doctissimus adhibuisset quoque in eliminandâ penitus illa per Herculem jurandi formulâ, quæ paginas ejus alicubi commaculat. Sed nimirum abripuit eum quasi torrens quidam pervagatæ malo exemplo à gentilibus ad Christianos consuetudinis. Id quod nec dissimulare fuit nostrum, & semel hic monuisse satis esse Lectori debet ad cautionem. Cætera planè sunt ejusmodi, ut nostris juvenibus, quos ad eloquentiam exercemus, proponi vix putem posse

g) Exerc 317. sect. 2. p. 972.

LECTORI.

se scriptorem, quem lectitent, Manutio magis idoneum, in eo quidem scribendi genere, quod ubertatem sapiat Tullianam, & à quo initium duci spondeat facilitas. Nam ad illam compositionem alteram, quæ argutâ quadam brevitate Plinianas commendat epistolas, alii sunt e recentioribus, qui ducant, circumspiciendi. Quos nominare si jubeat, qui non sint, citius dicam, quàm qui sint. Nullos certè minùs nominabo, quàm Lipsios, Puteanos, Pantheros, Canutos, Crucios. Horum enim histrionica dictio virum gravem, æquè deceat, ac scissa vestis aut versicolor. Quos dum cogito post Manutios, Riccios, Brutos, aliosque horum similes, quibus in deliciis Cicero potius esset, quàm Plautus, emeruisse, vertiginem quandam seculi ad pristina redeuntis contemplari videor mihi. Nam & ante beatam horum, quos dixi, copiam fuit quoddam Lipsianis nimis absumile Scriptorum genus, de quibus malo Mureti narrationem audiri, quàm à me novam institui. Sic ille b): *Patrum & avorum nostrorum memoria, qui se eruditos perhiberi volebant, optimis quibusque scriptoribus tanquam per vulgatis & abditum ac reclusum constituentibus valere jussis, in aliis quibusdam obscurioribus, minusque tritis suam omnem industriam collocabant. Itaque eorum plerisque sæpius in manibus erat Appulejus aut Sili-*

b) Vol. II, orat. 12. p. 93.

nus

M. JAC. THOMASIUS

nus Apollinaris, quam Cicero, Persum quam Horatium, Lucanum aut Claudianum, quam Virgilium libentius & majore cum studio pervolutabant. Atque utinam, ut insequentem ætatem animadverso errore, commotam Bembi, Sadoleti ac similium exemplo & auctoritate, ad vetustiorum lectionem imitationemque revocatam ibidem commemorat Muretus: ita nova hæc Epistolarum Manutii divulgatio nostra manibus eloquentiæ studiosorum excutiat histrones epistolographos, & ab horum fursuribus reducat illos ad filiginem. Sed hunc eventum Deo committamus: de Manutii verò epistolis quæ dici porrò queant, hæc subjiciamus.

Primam harum editionum, id quod Autoris præfatio dubitari non finit, anno seculi superioris octavo & quinquagesimo adornavit ipse Paulus Manutius. Eam cur putem non nisi quinque librorum fuisse, ad sextum certe non processisse, (ut annorum, qui sunt quibusdam adscripti epistolis, indicia omittam,) hæc me ratio movet, quia codex Coloniae anno 1569. impressus, cum haud plures octo libris complectatur, tres nuper additos discretè proficitur in frontispicio, qui nimirum sunt, sextus, septimus & octavus. Altera igitur editio fuerit octo librorum. Tertiam puto decem fecisse, quandoquidem Veneta anni 1573. quam ita quartam pono, undecim libros exhi-

exhibens, unum nuper additum esse monet. Quarta, quam dixi, ultima fuit earum, quæ vivo exierunt Paulo. Ipsum enim proximè sequens annus 1574. rebus humanis exemit. Unde conficiam, duodecimum librum, qui novissimarum editionum postremus est, ab Aldo filio, qui volumen universum Jacobo Boncompagno dedicavit, fuisse adjectum. Ordo Epistolarum minimè alligatus est ad seriem temporum: ne ad personas quidem semper, cum, quæ ad eandem sunt missæ, divulsæ hîc interdum legantur. Videlicet cum paucis admodum annus ac mensis legatur adscriptus, revocari accuratè ad caculos temporum non potuere. Sed hæc perturbatio adedò invaluit in edendis hominum doctorum epistolis, ut penè prodigii sit instar, si aliter fiat: quanquam negari non potest, oppido juvari lectores, eos imprimis, qui his in amicorum colloquiis venantur historias; ordine literarum chronologico. Sed ferri hæc negligentia in Manutianis tantò æquius potest, quòd eæ perquam rarò ea misceant, quæ requirat historicus. Porro ab editione, quæ omnium fuit prima, sequentes quibusdam in locis ex ipsius Autoris consilio diceffisse, duobus imprimis testimoniis docere luculenter possumus. Alterum petere licebit ex ipsis libri IX. Epistolis 2. & 3. quæ clarè demonstrant; sustulisse nonnihil de Maximiliano Imperatore Manutium ex Epistola quâdam ad Sambucum, quam non dubito esse libri quarti trigesimam quintam. Alterum suggerit appendix disputationum Caroli Sigonii

gonii Patavinarum adversus Robortellum, ubi hæc lego i): *Audivi, qui affirmarent, Paulum Manutium virum integerrimum de virtute & moribus Robortelli intellexisse, cum in quarto k) epistolarum ad Muretum in primâ editione scribit his verbis: cum illo, qui Galateam amavit invitam l) si quid adversus me, suscipe, ut ego in tuis injuriis soleo, & sustine prælia: nervos enim habes: ille nostram vicem ulciscetur sua malefacta, nam invidiâ rumpitur, & habet, quod intimis eum sensibus dies noctesque excruciet. Nos laudabilia cogitemus, & ad præclara illa studia incumbamus. De isto ne meminerimus quidem, qui bonos omnes, hoc est sui dissimiles, odit iniquissimè. Quibus verbis aut hic, aut certè Polyphemus alius quidam exprimitur, qui Galateam amavit invitam. Enimverò intercessisse quondam Robortello cum Paulo quoque Manutio similitatem Hieronymi Seripandi Cardinalis opere postea sublatam, prodit hoc in opere nostro epistola 27. libri V. suntque in medio adversus Manutium reprehensiones Robortelli m). Cæterum indicio Sigoniani loci videmur & interpretari posse obscura quædam verba in Epistolis Mureti n): Si nihil est aliud præter occultam quandam coitionem, factam à duobus civibus amicis nostris ad deprecandum eum, qui successit in Polyphemi locum,*

can-

i) f. m. 619. k) tu tertium rescribe librum, & in ea quære epistolam quintam. l) pro his hodiè legitur: *Cum illo, qui mihi nunquam placuit, impuro homine.* m) Disput. de arte corrig. antiq. libros: item II. Emend. 8. & alibi apud Gruter. Tom. II Lamp. p. 24. seqq. & 71. Plura dabit Index illius Tomi prior lit. P. n) Vol. I. lib. I. Ep. 13.

LECTORI.

causa nulla est cur id tantoperè celatum velis. Nam & hîc Polyphemi nomine vix alium arbitrer signari, quàm Robortellum. Sanè vastæ molis hominem vocat Johannes Imperialis o), onerosamque totius corporis molem illi tribuit p) : ut hinc faciliè subnasci potuerit occasio cum Polyphemo illum comparare volentibus. Admonet nos mentio Mureti, ut ea quoque hunc in locum feramus, quæ de Epistolis Manutii ad Muretum habemus dicere. Harum sibi exemplum servasse Manutium haud reor : atq; factum hinc esse, ut eas emittere cupiens in publicum, rogaret Muretum, qui descriptas ipsi remitteret. Sic enim Muretus Vol. II, Ep. 6. q) Quatuor illas, quas petis, propediem habiturus es : ad eas enim describendas operam mihi suam Molinus r) noster ultrò detulit. Quòd autem videris subdubitare, ecquid ego eas asservaverim, obsecro te, usque eò tu me aut negligentem, aut barbarum, aut inhumanum putasti, ut eas perire sinerem ? Et Epist. seq. s) Epistolas tuas, ut diligenter custodiam, admonendus non sum ; sed & describendas curabo. Sed cum his duabus Epistolis respondeat Muretus ad Manutii 19. & 20. libri III. quid est, quòd ibi nihil eo de negotio scribentem legimus Manutium ? Scilicet hoc argumento sit nobis, cum ederentur Epistolæ, quædam ex iis fuisse resecta, quod ab ipso putem esse Manutio factum. Sic vicissim credam illa verba, quæ ex epistolâ Mureti Manutius lib. III. Epist. 10. prodit nobis : Vellem hîc paulò ἐντιμώτερον vivere lice-

b 2

ret,

o) in Museo p. 58. p) ibid. p. 61. q) p. m. 237. r) hæc de re consule & Muretum Vol. lib. I. Ep. 5. & 12. & Manut. lib. III. Ep. 14. in fine s) p. 823.

ret, à Mureto inducta, iisque Vol. I. lib. Epist. 13. t) hæc substituta fuisse: *Omnino cuperem aliquam μεταβολήν: non quin placeat indies Patavium, sed quid intelligam, scio te quoque intelligere. Quid conjecturis opus est? Satis loquuntur asterisci non penitus infrequentes, in his Epistolis fuisse quædam, quæ digna Manutius habuerit silentio. Neque novi hodiè res hæc exempli est. Imò integris Manutii ad Muretum Epistolis carendum fuit nobis, ne arcanorum, quæ pro illâ penè fraternâ, ut Manutius loquitur u), necessitudine, alter alteri nudaverat, conscii fieremus. Epistola tuæ, inquit alicubi Muretus x), nullæ præterea sunt, quas quidem edi oporteat. Sunt enim in aliis pleraque, omnia τῶν ἀπορρήτων. Iterum vale. Hodierna elegantissima est, sed ut videtur, non divulganda. Superfunt tamen & in editis quædam, velut in aurem dicta, sed αἰνυματώδη, quale illud est, quod de amante Galateam invitam Polyphemo paulò superius afferebamus.*

Super est, ut rationem totius editionis nostræ tibi, Lector benevole, reddamus. Expressa e typis est ad exemplar editionis Lubecensis anno 1646. vulgaræ. Nam hæc & recentissima habebatur, & Clarissimi Viri Johannis Kirchmanni summaris erat ac notis aucta, non quidem opinor ab ipso vivo præbitis, sed post ejus obitum suggestis fortasse ab aliquo Auditorum. Hoc ausim certo affirmare, à quocunque potius, quàm à Kirchmanno editionis illius titulum esse, cum pro libris Epistolarum XII.

t) p. 268. u) lib. II. Epist. 8. x) Vol. lib. I. Epist. 4. pag. 270.

LECTORI.

XII. (nunquam enim plures fuere,) polliceatur
 XIV. præfationes autem penitus obticeſcat. Aut
 vehementer ego fallor, aut ineptus aliquis, cui Li-
 pſienſis editio anni 1615. præ manibus eſſet, à titu-
 lo, quem pravâ interpunctione laborantem non
 intellexit, deceptus, cum pro vetere novum dare
 vellet, in iſtam inſcribendi rationem inſulam eſt
 prolapſus. Sic enim habet Lipſienſis Codex:
Epistolæ Pauli Manutii libri XII. duobus nu-
per additis ejusdem, quæ præfationes appellantur.
 Putavit ergò bellus homo, duodecim libris acces-
 ſiſſe duos Epistolæ, quæ præfationes appellen-
 tur, alios, ut ita quatuordecim liceret univerſim
 numerare. Verùm nulla quod ſciam, eſt editio,
 ne quidem ipſa Lubecenſis, quæ in voluminis cur-
 ſu præfationes vel in epistolæ numeros conjici-
 at, vel duobus libris circumſcribat. Si tituli novi
 artifex ille ſapuiſſet, exputare poterat, ſic fuiſſe in-
 terpungendum: *Epistolæ Pauli Manutii libri*
XII. duobus nuper additis. Ejusdem quæ præfatio-
nes appellantur: ſenſum autem eſſe, non è duode-
 cim libris eſſe quatuordecim factos,) res enim i-
 pſa hoc refellit,) ſed qui aliquando fuiſſent decem,
 accreſſu duorum creviſſe in duodenarium. Simili-
 ter editio Colonienſis A. 1569. octo libros proſi-
 tetur, tribus additis, (cum ſcil. aliàs tantùm eſſent
 quinque:) & Veneta A. 1573. undecim, uno addi-
 to, (puta, qui antè forent decem. Sed omittamus
 ſomnium hominis, & ad Kirchmannum reverta-
 mur. Cujus quæ nomen præferunt ſummaria
 & notas retinere, quales accepimus, viſum eſt. Pro

M. JAC. THOMASTIUS.

paginarum tamen, ad quas eæ subinde mittebant Lectorem, indicibus alphabeti literas, ipsi quoque textui convenientibus locis inferendas, adhibere maluimus. Quod mutandi negotium imponi sibi libenter passus est præstans eruditione Juvenis Johannes Georgius Schammelius Luccaviensis. Qui & laboris uno alterovè adscito socio exemplar Lubecense cum tribus aliis, uno Veneto A. 1573. altero Morgiensi A. 1581. tertio Lipsiensi A. 1615. contulit, ad eorumque fidem haud indiligenter, ut spero exegit, cum prius Manutianis ad Muretum epistolis plerisque apposuissemus monita, è quibus cognoscere liceret, quæ Manuriana quam Mureti epistolam provocasset, cuive responderet. Quo loco subit recordari, Manutii Epistolam, quæ legitur decima septima libri III. cuique respondet Muretus epistolâ secundi Voluminis quartâ, cujusmodi esse, ut suspicari queas, quædam ex eâ Manutium, quod insolens illi non esse suprâ docebamus, sustulisse. Utrique nihil in eâ de filio, nihil de Tirole & Alexide, de quibus tamen rescribit Muretus. Dici interim forte possit, non ad unas ibi literas, sed binas, respondere Muretum. Vita utriusque Manutii, quam è Lubecensi editione servare placuit, quem autorem agnoscat, edere non habeo, nisi quod conjicere licet, ejusdem esse, cujus sunt summaria cum notis. Ac Pauli quidem vitam ex ipsâ Epistolis operâ non ignavâ congestam esse apparet. Illud conciliare non possum aut exputare, quomodo si natus est Paulus, ut ille *Βιογράφος* opinatur, anno 1512. septuagenario major obierit, cum

LECTORI.

cum è vivis eum excessisse anno 1574. liquidò possit è Thuano y) & Guil. Budæo z) demonstrari. Sed hoc facile condones ei, qui fatalem Manutio annum ignoravit. Poteramus è Museo Historico Joannis Imperialis describere, quicquid ille de Manutio nostro suggerit, sed maluimus esse contenti tum effigie disertissimi Autoris, quatuor senariolis nostris auctà, tum excerptis pauculis, quibus inter elogia Manutiana locum invenimus. Elogia ipsa solas eloquentiæ laudes complectuntur: caterarum enim virtutum encomia cumulare propositum nobis non fuit. Scioppium inter laudatores Manutii omisimus de industriâ, indignum hominem, cujus testimonio stet cadatve nostri Autoris existimatio. Quanquam enim præclara valdè dixeris, quæ de eo scribit in hæc verba a): *Huic nemo, qui sanus sit, ad puritatis & elegantie latine summam quicquam b) defuisse dixerit:* mox tamen c) colaphum ipsi non levem ex re nihili, quam suprà discussimus, infligit, alibi etiam d) solis è rumusculis graviolem intentat, cum de Maffæio & Manutio hæc effundit: *li, ut accepi, cum quid scriberent, versus consequentes à præcedentibus quatuor digitorum intervallo separabant, ut reponendis, quæ in Calepiniano vel Nizoliano verborum indice subinde meliora reperissent, satis spatium haberent. Sepe etiam epistola primo vere ad amicum scribi cepta adulto demùm de præcipite jam auctumno extremam manum imponebant. Quæ ex refectû* esse

b 4

y) lib. LIX. f. 108. z) *θαιατολ.* p. 124.

a) p. 69. judic. de stilo histor. b) excusum erat quicquid, c) p. seq. seq. d) p. 73. 74.

M. JAC. TOMASIUS LECTORI.

*esse minimè miror, ut in Manutii Epistolis quamvis elegantissimis ac velut sesamo & papavere sparsis nequaquam ea sit gratia quæ hominem, nisi valdè otiosum, ad iteratam lectionem invitet. Cui profectò obtreffationi, quoniam ipsa se arguit mendacii, & emotæ mentis aperitissima signa legentibus ingerit, nihil est respondendum. Manutio verò contrà unius rabidi hominis inanem latratum provocare licebit ad egregia tot virorum illustrium de se judicia. Quæ de cætero editioni præsentī accesserunt, hæc sunt: Præfationibus Manutianis unam addidimus, quæ nescio quomodo eos, qui operi toties recuso, toties aucto præfuerunt, effugerat. Eam verò præscripserat Manutius Commentario Eustratii aliorumque Græcorum in Aristotelis Nicomachea. Etiam epistolas decem, quæ ab aliis viris doctis ad Manutium scriptæ cum certis Manutianis cohærent, non in uno, ut ita loquar, nemore indagatas, adjecimus, tum quia invitabat ipsius Manutii exemplum, qui suis unam à Cratone scriptam *e*) inseruerat, (quamquam peculiaris hîc intervenisse ratio videtur,) tum quia certò confidimus, non parùm hoc prædesse ad eloquentiam epistolicam adspirantibus, si super eodem argumento, non modò quid scribi soleat, sed & quid rescribi, ipsâ fide oculorum possint arbitrari. Quamobrem nec indiculum illum quinque Catenarum epistolicarum, quem collatio cum epistolis Mureti peperit nobis, negligendum sumus arbitrari. Vale Lector, & festinatæ scriptioni, (urgebat enim chalcographus,) ignoscet. Lipsiæ initio nundinarum Vernalium A. 1669.*

e) lib. IX. Epist. 2.